

PHÁT HUY DI SẢN VĂN HOÁ GÓP PHẦN XÂY DỰNG TỈNH BẮC NINH GIÀU MẠNH, VĂN MINH

TS. TRẦN VĂN TUYẾT*

“**D**i sản văn hoá Việt Nam là tài sản quý giá của cộng đồng các dân tộc Việt Nam và là một bộ phận của di sản văn hoá nhân loại, có vai trò to lớn trong sự nghiệp dựng nước và giữ nước của nhân dân ta” (*Luật di sản văn hoá*).

Di sản văn hoá Bắc Ninh, với số lượng phong phú, loại hình đa dạng và đặc sắc, là một bộ phận quan trọng trong di sản văn hoá Việt Nam. Trong những năm qua, quán triệt và thực hiện đường lối của Đảng Cộng sản Việt Nam về “xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc”, Đảng bộ và chính quyền tỉnh Bắc Ninh đã thực hiện có hiệu quả nhiều chủ trương, chính sách nhằm phát huy di sản văn hoá quê hương, góp phần quan trọng vào việc thực hiện các nhiệm vụ phát triển kinh tế - xã hội nhằm xây dựng tỉnh Bắc Ninh giàu mạnh, văn minh.

Nói tới văn hoá trước hết nói tới con người - chủ thể sáng tạo ra các giá trị văn hoá trong những điều kiện lịch sử - xã hội cụ thể.

Phát huy di sản văn hoá Bắc Ninh chính là phát huy nguồn lực con người Bắc Ninh với những truyền thống, bản sắc riêng có mà ngày nay cần được kế thừa và phát triển trên nền tảng chủ nghĩa Mác - Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh.

Con người Bắc Ninh là sản phẩm lịch sử của miền quê vốn là một trong những cái nôi sinh thành dân tộc, địa bàn chủ yếu diễn ra cuộc đấu tranh lâu dài hàng nghìn năm của dân tộc chống xâm lược và đồng hoá của phong kiến ngoại tộc, đồng thời cũng là trung tâm hội nhập, tiếp thu và cải biến những luồng tư tưởng, văn hoá ngoại nhập (chủ yếu là Trung Quốc và Ấn Độ) thời trung cổ, để giành và bảo vệ nền độc lập dân tộc, phát triển văn hoá Việt Nam. Trong thiên niên kỷ độc lập tự chủ, Bắc Ninh là quê hương của nhà Lý, phen đậu phía Bắc của kinh thành Thăng Long - Đông Đô - Hà Nội, địa bàn thi triển các chính sách kinh tế - văn hoá của các triều đại phong kiến Lý - Trần - Lê - Nguyễn với nhiều thành tựu rực rỡ. Tồn tại và phát triển trong những điều

Gác chuông chùa Đồng Kỵ, Từ Sơn, Bắc Ninh - Ảnh Duy Nhất

kiện lịch sử - xã hội đặc biệt đó, người dân Bắc Ninh - Kinh Bắc đã xây dựng và phát triển những truyền thống, sắc thái văn hoá độc đáo, góp phần làm phong phú bản sắc văn hoá Việt Nam, tạo cơ sở thuận lợi để xây dựng nền văn hoá tiên tiến, đậm đà bản sắc Bắc Ninh - Kinh Bắc.

Người Bắc Ninh vốn có truyền thống gắn bó, liên kết cộng đồng vừa bền chặt, vừa rộng mở, giữa cá nhân, gia đình, dòng họ với làng và nước, tạo nên sức mạnh cộng đồng chống lại thiên tai, địch hoạ, thể hiện ý thức trách nhiệm cao của con người trước tập thể và xã hội. Ở Bắc Ninh, làng xã được dựng lập từ rất sớm, hầu hết đều có lịch sử tồn tại và phát triển hàng nghìn năm, trở thành những làng xã tiêu biểu về nhiều mặt của làng xã Việt Nam. Đa số làng quê Bắc Ninh xưa không chỉ trù phú, sấm uất các hoạt động kinh tế, giao thương, mà còn là một đơn vị cư trú, đơn vị văn hoá hết sức

điển hình. Trong làng, mỗi thành viên, mỗi gia đình được gắn kết, liên hệ chặt chẽ với nhau trên nền tảng văn hoá tinh thần cộng đồng họ - hàng - làng - nước, có sự hội nhập, tiếp thu chọn lọc tinh hoa tư tưởng văn hoá phương Đông, với những nội dung nhân văn sâu sắc, thể hiện ý thức và trách nhiệm cao giữa cá nhân và cộng đồng "trong họ ngoài làng, tắt lửa tối đèn có nhau", "thương người như thể thương thân", "sống ở làng, sang ở nước", "bầu ơi thương lấy bí cùng, tuy rằng khác giống nhưng chung một giàn", "tứ hải giao tình, bốn biển một nhà", "tình chung một khắc, nghĩa dài trăm năm"...

Mỗi liên kết, gắn bó chặt chẽ đó được thể hiện trong cuộc sống, trong làm ăn, bảo vệ xây dựng làng xóm, tổ chức các hoạt động văn hoá tinh thần, được phát triển, chế định thành những gia phong, lệ tục, khoán ước của gia đình, dòng họ, bằng

hương ước, phong tục tập quán, truyền thống của làng xã, thói quen, nếp sống và ứng xử của cộng đồng theo những khuôn mẫu, chuẩn mực chung, phản ánh cuộc sống có trình độ tổ chức cao và văn hiến. Ở Bắc Ninh, không ít gia đình, làng xã được Nhà nước phong kiến gia phong và tôn vinh: "Mỹ tục khả phong", "Địa linh nhân kiệt", "Gia phong văn hiến"... Ngày nay, những giá trị văn hoá tinh thần truyền thống của con người và làng xã Bắc Ninh, đặc biệt nhiều gia phong, mỹ tục, hương ước vẫn còn một số nội dung phù hợp, cần tiếp thu và phát triển, góp phần xây dựng nền tảng tinh thần của xã hội, tổ chức cuộc sống cộng đồng làng xã, xây dựng nông thôn, nông nghiệp, thực hiện công nghiệp hoá, hiện đại hoá. Điều có ý nghĩa quan trọng là, trong nền kinh tế thị trường, các hoạt động văn hoá và dịch vụ văn hoá ngày càng phát triển phong phú và sôi động, thì những giá trị văn hoá tinh thần truyền thống của con người và làng quê Bắc Ninh được kế thừa và phát huy đã trở thành nội lực mạnh mẽ, chống lại có hiệu quả sự xâm nhập, gây tác hại của các thế lực thù địch trên lĩnh vực tư tưởng văn hoá, ngăn chặn các tệ nạn xã hội, xây dựng môi trường văn hoá trong sạch, lành mạnh. Chính vì vậy, phong trào xây dựng làng văn hoá, khu dân cư văn hoá, gia đình văn hoá ở Bắc Ninh đã được khởi xướng và phát động từ nhiều năm nay, được toàn dân hưởng ứng và tích cực thực hiện, đem lại hiệu quả thiết thực về kinh tế - văn hoá - xã hội. Nhiều làng quê giàu có, trù phú cũng đồng thời là những làng văn hoá tiêu biểu như Trang Liệt, Hồi Quan, Vĩnh Kiều, Viêm Xá, Tư Chi, Phù Lưu, Cẩm Giang, Kim Đồi, Ngọc Cục v.v..., trong đó Trang Liệt là một làng văn hoá điển hình của cả nước, được Nhà nước trao tặng Huân chương Lao động hạng Ba. Kết quả đó đã và đang đặt ra cho các cấp, các ngành, trước hết là ngành văn hoá - thông tin, nhiệm vụ nghiên cứu, đánh giá những mặt tích cực của truyền thống văn hoá gia đình, làng xã Bắc Ninh để hướng dẫn, phổ biến cho các cơ sở tiếp thu, kế thừa nhằm tiếp tục phát động sâu rộng phong trào xây dựng và thực hiện quy ước làng, xây dựng

gia đình văn hoá, làng văn hoá, khu phố, cơ quan, công sở văn hoá, biến những giá trị tốt đẹp của văn hoá truyền thống còn tiềm ẩn trong cộng đồng và mỗi con người, thành nguồn lực mạnh mẽ góp phần hiện đại hoá nông thôn, nông nghiệp, xây dựng đời sống văn hoá ở cơ sở.

Con người Bắc Ninh từ xưa đã có đức tính, phẩm hạnh cần kiệm, năng động và tài khéo trong làm ăn kinh tế, giao thương buôn bán, sản xuất các mặt hàng thủ công mỹ nghệ... Đức tính, phẩm hạnh đáng quý này thể hiện rất rõ ở người phụ nữ Bắc Ninh - Kinh Bắc. Ít có nơi nào đậm đặc mạng lưới chợ quê, đông đảo các làng thợ, làng buôn như ở Bắc Ninh: Làng Đông Hồ làm tranh, làng Phong Khê làm giấy dó, sơn mài Đình Bảng, chạm khắc Phù Khê, Đồng Kỵ, Kim Thiều, làm ngoã (nè) Vĩnh Kiều, Đình Cẩu, đúc đồng Đại Bái, Quảng Bố, làm gốm Phù Lãng, rèn sắt Đa Hội, làng buôn Phù Lưu, làm bút mực Tư Thế v.v. Ngày nay, trong công cuộc đổi mới, những đức tính và phẩm hạnh của người Bắc Ninh trong làm ăn, buôn bán đang được phát huy tích cực, trở thành nguồn lực mạnh mẽ để chuyển dịch cơ cấu kinh tế, xây dựng các khu công nghiệp làng nghề, tạo ra thế mạnh của kinh tế Bắc Ninh trên lĩnh vực sản xuất các mặt hàng thủ công truyền thống có giá trị kinh tế cao nhờ áp dụng các thành tựu văn hoá và khoa học tiên tiến.

Người Bắc Ninh - Kinh Bắc vốn nổi tiếng thông minh và hiếu học. Nơi đây là đất học, miền quê của trí thức với số lượng lớn các danh nhân khoa bảng, đứng đầu các địa phương trong nước, chiếm 1/3 số lượng tiến sĩ và trạng nguyên thời phong kiến. Ở bất cứ giai đoạn lịch sử nào, Bắc Ninh đều có không ít những danh nhân lịch sử - văn hoá. Đó là những bậc hiền tài đã cống hiến cho sự nghiệp xây dựng và bảo vệ đất nước, phát triển văn hoá Việt Nam. Ngày nay, mỗi khi nhắc đến các làng tiến sĩ Kim Đồi, Vĩnh Kiều, Tam Sơn, Lương Xá, Hoài Bão, Hương Mạc, Vọng Nguyệt..., nhắc đến những danh nhân Cao Lỗ, Vạn Hạnh, Lý Công Uẩn, Nguyên phi Ý Lan, Lê Văn Thịnh, Huyền Quang, Nguyễn Gia Thiều, Nguyễn Cao, Ngô Gia Tự, Nguyễn Văn

Cừ... không chỉ là niềm tự hào của riêng người Bắc Ninh, mà là của chung người Việt Nam, dân tộc Việt Nam. Truyền thống thông minh hiếu học và khoa bảng của người Bắc Ninh là tài sản tinh thần quý giá, trở thành nguồn lực mạnh mẽ để các thế hệ hôm nay phát triển sự nghiệp giáo dục đào tạo, thực hiện Nghị quyết Trung ương hai (khoá VIII), nhằm nâng cao dân trí, đào tạo nhân lực, bồi dưỡng nhân tài, thực hiện công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước. Ngành Giáo dục - Đào tạo, ngành Văn hoá - Thông tin Bắc Ninh và đội ngũ các nhà nghiên cứu cần tiếp tục đi sâu tìm hiểu cội nguồn làm nên truyền thống hiếu học của những danh nhân, gia đình, dòng họ, làng xã, những cống hiến của các bậc hiền tài Kinh Bắc cho đất nước và quê hương trên các lĩnh vực. Kết quả của các công trình nghiên cứu sẽ góp phần huy động nguồn lực trí tuệ tinh thần của nhân dân Bắc Ninh nhằm thực hiện thắng lợi các mục tiêu phát triển kinh tế - xã hội được đề ra trong Nghị quyết Đại hội Đảng bộ tỉnh lần thứ XVII.

Với sắc thái văn hoá độc đáo riêng, con người và quê hương Bắc Ninh đã tạo dựng và trao lại cho chúng ta hôm nay những di sản văn hoá tinh thần quý giá, đặc biệt là di sản văn hoá của các cộng đồng làng xã. Đó là sự kết tinh và lưu giữ trí tuệ, kinh nghiệm dân gian sâu sắc và vô cùng phong phú, được thể hiện bằng kho tàng ca dao, ngôn ngữ, truyền thuyết, truyện dân gian, địa danh, phong tục, những lễ hội truyền thống, các sinh hoạt văn hoá nghệ thuật diễn ra ở khắp các làng quê như: Chèo, tuồng, ca trù, rối nước, trống quân, đặc biệt là dân ca Quan họ nổi tiếng - di sản văn hoá tiêu biểu của Việt Nam đang được lập hồ sơ đề nghị UNESCO công nhận là Kiệt tác di sản phi vật thể và truyền khẩu của nhân loại.

Trên vùng quê Bắc Ninh, còn lưu giữ số lượng lớn các di tích lịch sử - văn hoá và cách mạng, minh chứng sinh động cho lịch sử lâu đời và truyền thống văn hiến của quê hương Bắc Ninh. Thống kê chưa đầy đủ đã cho thấy, cả tỉnh có gần 2000 di tích lịch sử - văn hoá, trong đó có nhiều di tích nổi tiếng, tiêu biểu như: Chùa Dâu, đền Đô, chùa Phật Tích, chùa Bút Tháp, chùa Dạm,

Trần Văn Túy: *Phát huy di sản văn hóa góp phần...*

thành Luy Lâu, Văn Miếu, thành Bắc Ninh...

Các di sản văn hoá truyền thống tạo nên nguồn lực dồi dào để tổ chức, phát động phong trào văn hoá văn nghệ quần chúng, nâng cao đời sống văn hoá của nhân dân, phát hiện, bồi dưỡng tài năng văn hoá nghệ thuật, đồng thời tạo điều kiện thuận lợi để đẩy mạnh xã hội hoá các hoạt động văn hoá nghệ thuật. Các phong trào quần chúng được phát động, duy trì và phát triển sâu rộng, tiêu biểu là phong trào xây dựng làng văn hoá, gia đình văn hoá, bảo vệ, tu bổ di tích lịch sử - cách mạng, phong trào ca hát Quan họ, tuồng, chèo, câu lạc bộ văn thơ, thể thao..., với hàng trăm đội văn nghệ, câu lạc bộ, thu hút các tầng lớp dân cư tham gia. Các phong trào văn hoá, văn nghệ của quần chúng đã góp phần tích cực và có hiệu quả vào việc giữ gìn, phát huy truyền thống, bản sắc văn hoá Kinh Bắc, nâng cao đời sống văn hoá cơ sở, tạo nên môi trường tư tưởng - văn hoá trong sạch, lành mạnh, đáp ứng nhu cầu hoạt động và sáng tạo văn hoá nghệ thuật của quần chúng. Từ phong trào quần chúng, ngành Văn hoá - Thông tin đã phát hiện, bồi dưỡng và đào tạo nhiều tài năng văn hoá nghệ thuật cho quê hương, đất nước, trong đó nhiều người đã trở thành những văn nghệ sĩ tài danh. Bắc Ninh thật tự hào là quê hương của nhiều danh nhân văn hoá, nhiều văn nghệ sĩ tiêu biểu, đóng góp xứng đáng vào sự nghiệp xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc.

Tự hào về quê hương Bắc Ninh - Kinh Bắc giàu truyền thống văn hiến, các cấp uỷ, chính quyền và nhân dân Bắc Ninh nhận rõ trách nhiệm nặng nề nhưng rất vinh quang trong sự nghiệp phát huy di sản văn hoá quê hương, góp phần xây dựng và phát triển nền văn hoá tiên tiến, đậm đà bản sắc văn hiến Kinh Bắc, góp phần cùng Đảng bộ và nhân dân trong tỉnh xây dựng một Bắc Ninh giàu mạnh, văn minh, xứng đáng là một trong những vùng đất tiêu biểu của nền văn hiến và nhân cách Việt Nam./.

T.V.T